

Rozdział 3

ANALITYK KRYMINALNY

Dynamiczny rozwój wywiadu kryminalnego zarówno w Policji, jak i w innych szeroko rozumianych służbach ochrony porządku prawnego oznaczał, że w obrębie tych służb pojawiła się nowa specjalizacja zawodowa¹³³. Analityk, zgodnie z definicją przedstawioną w *Słowniku języka polskiego* PWN, to „specjalista zajmujący się analizą danych i prognozowaniem¹³⁴”. Z kolei „kryminalny” to „odnoszący się do przestępstwa¹³⁵”. Można by zatem stwierdzić, że analityk kryminalny jest specjalistą¹³⁶, który zajmuje się analizą danych dotyczących przestępstwa, przestępcy lub przestępczości oraz prognozowaniem odnoszącym się do tych obszarów zainteresowania.

Interesującą definicję analityka służb specjalnych przedstawił J. Larecki. Wydaje się, że może ona stanowić punkt odniesienia dla rozważań nad treścią pojęcia *analityk kryminalny*. Według wskazanego wyżej eksperta analitycy to „pracownicy pionu informacyjnego (...), których zadaniem jest dokładne studiowanie zdobytych i uzyskanych materiałów i informacji, zarówno agenturalnych, jak i oficjalnych, opracowywanie na tej bazie syntetycznych informacji oceniających zagrożenie lub wskazujących cele, jakimi służba powinna się zająć w toku pracy operacyjnej, oraz postulowanie pogłębienia informacji lub uzyskanie nowych, potwierdzających lub negujących konkluzje wynikające z takiej analizy materiałów (...)”¹³⁷.

¹³³ T.R. Aleksandrowicz przy okazji rozważań nad analizą informacji w zarządzaniu bezpieczeństwem formułuje tezę, według której w organach administracji rządowej rola analityków informacji będzie nabierała coraz większego znaczenia. Jego zdaniem, analityk „będzie zatem pełnił dwie podstawowe funkcje: organizatora pracy takich instytucji (np. zamawiającego opracowania i analizy na określony temat) i równocześnie monitorującego ukazujące się opracowania powstałe w trybie wykonywania przez takie ośrodki swojej działalności statutowej oraz twórcy dokumentów analitycznych trafiających na biurko decydenta”. Zob. tenże, *Analityk informacji w administracji rządowej* [w:] *Analiza informacji w zarządzaniu bezpieczeństwem*, K. Liedel, P. Piasecka, T.R. Aleksandrowicz (red.), Warszawa 2013, s. 26.

¹³⁴ <http://sjp.pwn.pl/szukaj/analityk>, stan na 1 lipca 2014 r.

¹³⁵ <http://sjp.pwn.pl/szukaj/kryminalny>, stan na 1 lipca 2014 r.

¹³⁶ W tym ujęciu nie chodzi o specjalistę w rozumieniu przepisów postępowania karnego.

¹³⁷ J. Larecki, *Wielki Leksykon służb specjalnych świata*, Warszawa 2007, s. 52.

W świetle powyższego stwierdzenia można uzasadniać, że analityk kryminalny to funkcjonariusz lub pracownik służby policyjnej, którego zadaniem jest analiza materiałów sprawy karnej lub operacyjnej w celach wykrywczych, jak i procesowych. W tym ostatnim przypadku wnioski analityka zawarte w raporcie analitycznym posiadają lub mogą posiadać walory dowodowe. W porównaniu z definicją J. Lareckiego podstawowa różnica pomiędzy analitykiem służb specjalnych a analitykiem służb policyjnych polega na celu sporządzenia analizy. W pierwszym przypadku produkt analityczny ma charakter przede wszystkim informacyjny, tymczasem w przypadku analiz wykonywanych w ramach służb policyjnych podkreśla się ich potencjalne znaczenie dla postępowania karnego, które najczęściej wyznacza zakres i kierunek analizy¹³⁸.

Ponadto można założyć, że przedmiot analiz kryminalnych w służbach policyjnych i specjalnych będzie wykazywał pewne odmienności, które wynikają z ustawowych zadań poszczególnych formacji. Na przykład produkty analityczne Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego dotyczą nie tylko przestępstw, lecz także obejmują swym zakresem różnorodne zjawiska, które mogą mieć negatywny wpływ na bezpieczeństwo wewnętrzne w państwie¹³⁹. Podobnie analizy sporządzane przez analityków Agencji Wywiadu będą zawierały oceny politycznych skutków różnych zdarzeń w stosunkach międzynarodowych.

Przyjmuje się, że analityk kryminalny powinien spełniać szereg kryteriów, które odnoszą się zarówno do wiedzy, umiejętności, jak również cech osobowości. Przede wszystkim pożądanym jest, aby kandydat na analityka kryminalnego legitymował się doświadczeniem związanym z realizacją czynności operacyjno-rozpoznawczych¹⁴⁰ lub dochodzeniowo-śledczych. Zdaniem S. Hoca, „dążąc do bycia wykwalifikowanym analitykiem, (...) należy posiadać doświadczenie, w tym także operacyjne, stale podnosić swoją wiedzę ogólną i zawodową, (...) doceniać trud oficerów operacyjnych¹⁴¹”.

Trudno znaleźć satysfakcjonującą odpowiedź na pytanie, czy analiza kryminalna jest tylko rzemiosłem, czy może także już sztuką. Zdaniem J. Koniecznego

¹³⁸ Por. P. Chlebowicz, *Perspektywy wykorzystania analizy kryminalnej w praktyce prokuratorskiej*, Prokuratura i Prawo 2013, nr 7–8.

¹³⁹ Materiały sporządzane przez ABW przyjmują postać informacji sygnałnych, raportów, biuletynów tematycznych i analiz, które dotyczą między innymi szpiegostwa, terroryzmu, ekstremizmu politycznego, zagrożeń dla podstaw ekonomicznych państwa, korupcji osób pełniących funkcje publiczne. Zob. www.abw.gov.pl (dostęp: 20.03.2015 r.).

¹⁴⁰ Charakterystykę pracy analityka opisał A. Makowski w sposób następujący: „Analityk jest doświadczonym człowiekiem. Zdążył zaliczyć dwadzieścia lat pracy w jednym z wywiadów państw arabskich. Od kilku dni śledzi we wszystkich głównych międzynarodowych serwisach informacyjnych wrzawę polityczną (...). Ułatwia mu to biegła znajomość angielskiego, francuskiego i rosyjskiego (...). Dobry i cierpliwy analityk mógł sobie z czasem ustalić wszystko. Była to wyłącznie kwestia sił i środków”. A. Makowski, *Tropiąc Bin Ladena. W afgańskiej matni 1997–2007*, Warszawa 2012, s. 399.

¹⁴¹ S. Hoc, *Analiza informacji kontrwywiadowczej [w:] Analiza informacji w służbach policyjnych i specjalnych*, J. Konieczny (red.), Warszawa 2012, s. 327.

praca analityczna korzysta z implementacji do niej elementów metody naukowej, lecz w dużej mierze jej wykonywanie ma znamiona sztuki¹⁴². Podobnie jak w przypadku innych dziedzin ludzkiej aktywności, kluczową rolę odgrywa tutaj talent, doświadczenie i pracowitość.

Niewątpliwie warsztat pracy rozumiany jako zasób wiedzy z zakresu prawa karnego, kryminalistyki, kryminologii, informatyki oraz innych dziedzin w zależności od profilu analityka, miejsca i zakresu jego obowiązków służbowych, umiejętność myślenia analitycznego, znajomość oprogramowania stanowi podstawę, która jest niezbędna w codziennej pracy analitycznej. Wydaje się jednak, że zdolności analityczne można rozwijać, bazując na doświadczeniach, współpracy z innymi analitykami, uczestnictwie w różnych formach kształcenia (np. uczestnictwo w forach analitycznych). W tym miejscu warto odwołać się do spostrzeżenia R. Heuera, który stwierdził, iż: „Błędnie przyjmuje się na ogół założenie, że analitycy wiedzą jak analizować (...) Potrzebne są szkolenia, żeby (a) podnieść samoświadomość odnoszącą się do organicznych problemów związanych z postrzeganiem i wydawaniem sądów analitycznych na temat pewnych wydarzeń zagranicznych oraz (b) dostarczyć wskazówek i dać praktykę w pokonywaniu tych problemów¹⁴³”. Mimo iż wskazówki R. Heuera dotyczą głównie wywiadu zagranicznego, to wydaje się, że mają one także zastosowanie do analityków służb policyjnych i służb bezpieczeństwa¹⁴⁴.

Ważne są także predyspozycje osobowościowe. Jako pożądane cechy osobowości wskazuje się na ciekawość, motywację wewnętrzną, zdolność do samodzielnej pracy, pewność siebie, kreatywność, otwartość¹⁴⁵. Praktyczne doświadczenia wskazują także na cierpliwość i wytrwałość oraz przede wszystkim pasję. Nie sposób wspomnieć o dobrej pamięci kandydata na analityka. W. Zajączkowski zauważa bowiem, iż: „(...) ograniczoność pamięci roboczej człowieka utrudnia operowanie w trakcie pracy nad analizą alternatywnymi wariantami wyjaśnień jakiegoś zagadnienia¹⁴⁶”.

Istotne są także umiejętności sprawnego pisanie (sztuka tworzenia raportów analitycznych)¹⁴⁷ oraz współpracy w grupie.

¹⁴² J. Konieczny, *Zagadnienia wprowadzające*, [w:] *Analiza informacji...*, J. Konieczny (red.), s. 21.

¹⁴³ R.J. Heuer, *Psychology of Intelligence Analysis*, Center for the Study of Intelligence CIA, 1999, s. 5; za W. Zajączkowski, *Zrozumieć innych...*, s. 26.

¹⁴⁴ Można tutaj argumentować, że zagrożenia bezpieczeństwa wewnętrznego wciąż ewoluują. Podkreśla się też, że wymiary bezpieczeństwa wewnętrznego i zewnętrznego coraz silniej się przenikają. Ilustracją tego jest na przykład infiltracja Europy przez komórki terrorystyczne Al-Kaidy i Państwa Islamskiego, naruszanie reżimów nieproliferacyjnych, niekontrolowane procesy imigracyjne.

¹⁴⁵ D. Osborne, S. Wernicke., *Introduction to Crime Analysis. Basic Resources for Criminal Justice Practice*, The Haworth Press 2003, s. 15.

¹⁴⁶ W. Zajączkowski, op.cit., s. 26.

¹⁴⁷ Użyteczna wydaje się w tym kontekście uwaga J. Barcza, który odnotował, iż: „Sporządzenie dobrej syntezy świadczy o kunszcie autora. Starzy wyjadacze wiedzą doskonale, że łatwiej

W nawiązaniu do powyższego należy odnieść się również do niektórych zagadnień dotyczących stylu pisania. O ile rzeczą bezdyskusyjną i oczywistą jest, że pisząc raport z analizy należy, tak jak przy tworzeniu każdego dokumentu urzędowego, używać poprawnej polszczyzny, dbać o bezbłędną ortografię, unikać błędów gramatycznych czy interpunkcyjnych, o tyle K. Liedel, P. Piasecka, T.R. Aleksandrowicz¹⁴⁸ podkreślają, że przy sporządzaniu opracowań analitycznych obowiązują podstawowe zasady, takie jak:

- **precyzja** – rozważne dobieranie słów i wyrażeń, które oddają dokładnie to, co analityk chciał przekazać odbiorcy, stanowi podstawę dobrze napisanego opracowania. Jeżeli już używamy przymiotników, to nie takich, które mogą opisywać przedmiot nieprecyzyjnie (duży, mały, etc);
- **ekonomia** – stosowanie prostych, znanych terminów, pamiętanie o tym, że liczy się każde słowo, krótkie, proste zdania – to wszystko ułatwia zrozumienie tekstu i zawarcie jak najwięcej treści w bardzo ograniczonej przestrzeni. Obowiązująca w praktyce zasada stanowi, że im ważniejszy dokument trafiający na biurko najwyższego z decydentów, tym mniejsza jego objętość;
- **przejrzystość myśli** – pisanie to *de facto* myślenie na papierze. Kiedy znaczenie tego, co zostało napisane, nie jest jasne, może to oznaczać, iż myśli kryjące się za tymi słowami również nie są przejrzyste, a sam proces myślowy nie został prawidłowo przeprowadzony i zakończony.

Trzeba zwrócić uwagę również na fakt, że stworzony przez analityka dokument końcowy z analizy świadczy również o nim jako o profesjonalistcie. Jeżeli odbiorca otrzymuje dokument, zadbane w formie i jasny, czytelny w swej treści, który dobrze się czyta, w pozytywny sposób ocenia również jego autora. Dokument logiczny, bezbłędny zarówno merytorycznie, jak i językowo, jest trudny do podważenia, a osoba, która go sporządziła, jawi się jako osoba dokładna, dbała o szczegóły.

Dokument z analizy, choćby w swych wnioskach trafny, sporządzony w sposób chaotyczny, bez dbałości o formę, zawierający błędy językowe czy ortograficzne, traci w oczach odbiorcy, a sporządzający go analityk postrzegany jest jako osoba nieprofesjonalna czy, co najgorsze, wykonująca swoją pracę w sposób nie dbały. Dlatego kwestią profesjonalizmu i odpowiedzialności zawodowej analityka jest także używanie języka w czasie pracy nad pisaniem raportu z analizy i na tyle uważne tworzenie strony formalnej dokumentu, żeby elementy te stanowiły dodatkowe atuty wykonanej pracy.

sporządzić kilkunastostronicowego gniota, niż w paru zdaniach – na jednej stronie – napisać, o co w danej sprawie chodzi”. Zob. J. Barcz, B. Libera, *Urzędnik i biznesmen w środowisku międzynarodowym. Wybrane aspekty pragmatyki zawodowej*, Warszawa 2007, s. 50.

¹⁴⁸ K. Liedel, P. Piasecka, T.R. Aleksandrowicz, *Analiza informacji. Teoria i praktyka*, Warszawa 2012, s. 81–82.

Należy również pamiętać o tym, że efektem pracy analitycznej są wnioski, ale o charakterze hipotez. Dlatego używany przez analityka język i styl raportu nie może w tej kwestii wprowadzać odbiorców w błąd. Autor raportu z analizy musi starać się, aby z jednej strony przekonać odbiorców do swoich ocen lub wniosków, ale z drugiej musi pamiętać o hipotetycznym charakterze tez zawartych w tym dokumencie. Niedopuszczalne jest pisanie jako o pewnikach o faktach opartych na niepotwierdzonych informacjach. Z treści dokumentu analitycznego musi jasno wynikać, co jest faktem (zasadą jest, że o faktach piszemy wprost), a co przypuszczeniem, wnioskiem, hipotezą (w tej sytuacji możemy użyć sformułowań: *W ocenie zespołu...*, *Nie jest wykluczone, że...*, *Można przypuszczać, że...*).

Zalecenia, proponowane kierunki działań czy podejmowanych czynności muszą brzmieć jak propozycja, sugestia, a nie nakaz czy krytyka prowadzonej sprawy. Analityk musi pamiętać o subsydiarnej i usługowej roli, jaką pełni w postępowaniu. W żadnym wypadku nie może pisać jak oceniający czy kontrolujący sprawę lub jej prowadzącego. Doświadczony analityk bardzo świadomie używa wskazanych powyżej zabiegów językowych i niezwykle rzadko kategorycznie określa wynik swojej pracy. Raczej stara się stopniować tę kategoryczność w zależności od tego, jakie jest, jego zdaniem, prawdopodobieństwo postawionych wniosków¹⁴⁹.

Wymaga się również komunikatywności, która jest potrzebna podczas prezentowania wniosków analitycznych. Poniżej zaprezentowano katalog zasad pracy analitycznej CIA. Wydaje się, że większość zaleceń może być implementowana do działań analitycznych w organach ścigania:

- ufaj swoim własnym, profesjonalnym sądom;
- bądź zdecydowany i nie bój się popełnienia błędu;
- lepiej mylić się w szczegółach, niż w sprawach zasadniczych;
- za wszelką cenę unikaj wyobraźni lustrzanej;
- materiał wywiadowczy jest bezwartościowy, jeśli nie trafi do odpowiednich odbiorców;
- koordynacja jest niezbędna, ale nie szukaj najmniejszego wspólnego mianownika;
- gdy wszyscy zgadzają się w jakiejś kwestii, prawdopodobnie coś nie jest w porządku;
- odbiorcy nie obchodzi, ile wiesz w ogóle, powiedz mu po prostu o tym, co jest ważne;
- forma nigdy nie jest ważniejsza od treści;

¹⁴⁹ Warto zwrócić uwagę na spostrzeżenia W. Zajączkowskiego, który zauważył, iż w przypadku formułowania prognoz w ramach analiz wywiadowczych ważnym zagadnieniem jest określanie stopnia prawdopodobieństwa (tzw. kalibrowanie prawdopodobieństwa). Wskazuje on przykład analizy CIA, w której operowano zwrotem „poważne prawdopodobieństwo”. Okazało się, że wśród analityków wywiadu: „«poważnym prawdopodobieństwem» może być wszystko, co mieści się w przedziale 20–80 procent. Zob. szerzej W. Zajączkowski, op.cit., s. 83.

- zdecydowanie domagaj się informacji, których potrzebujesz;
- nie traktuj zbyt serio procedur edytorskich;
- często rozmawiaj z kolegami ze służby;
- nigdy nie pozwalaj, by przebieg twojej kariery był ważniejszy od wykonywanego zadania;
- bycie analitykiem w wywiadzie nie jest konkursem popularności;
- ani siebie, ani swej pracy nie traktuj zbyt poważnie¹⁵⁰.

1. Myślenie analityczne w procesie wykryczym (wnioskowanie)

Jak zaznaczono wyżej, istotną umiejętnością jest myślenie analityczne. Oczywiście ten typ myślenia był zawsze obecny nie tylko w pracy wykrywczej służb policyjnych, ale także w nauce, a nawet w twórczości literackiej. Jako punkt wyjścia do dalszych rozważań poniżej zaprezentowano fragment powieści A. Christie, która stworzyła postać detektywa Herkulesa Poirot. Jego metody charakteryzowały się metodycznością, bez której myślenie analityczne byłoby raczej niemożliwe:

„Poirot notował coś pospiesznie na kartce papieru.

- Cóż takiego tam piszesz, mój przyjacielu? – zapytał Monsieur Bouc.
- Mon cher, schludność i porządek mam we krwi. Sporządzam chronologiczną tabelę wydarzeń.

Skończył pisać i podał kartkę Monsieur Boucowi.

21:15	Pociąg wyjeżdża z Belgradu.
około 21:40	Kamerdyner wychodzi od Ratchetta, zostawiając mu środek nasenny.
około 22:00	MacQueen wychodzi od Ratchetta.
około 22:40	Greta Ohlsson jako ostatnia widzi Ratchetta żywego. Nie spał, czytał książkę.
0:10	Pociąg z opóźnieniem wyjeżdża z Vinkovci.
0:30	Pociąg wjeżdża w zaspę.
0:37	Ratchett dzwoni. Przychodzi konduktor. Ratchet odpowiada: Ce n'est rien. Je me suis trompe.
około 1:17	Pani Hubbard sądzi, że w jej przedziale jest jakiś człowiek. Wzywa konduktora.

Monsieur Bouc pokiwał z aprobatą głową.

- Niezmiernie przejrzyste – skwitował¹⁵¹.

¹⁵⁰ J. Konieczny, *Analiza w wywiadzie zagranicznym* [w:] *Analiza informacji w służbach...*, J. Konieczny (red.), s. 368–369.

¹⁵¹ A. Christie, *Morderstwo w Orient Expressie*, Wydawnictwo Dolnośląskie, Wrocław 2014, s. 111–112.

Nie trzeba podkreślać, że to właśnie intelekt stanowi podstawowe narzędzie pracy analityka. Wymagana jest zatem dobra pamięć, zdolność kojarzenia faktów, dostrzegania związków przyczynowo-skutkowych. Obecnie wymagania wobec pionów analitycznych służb policyjnych i specjalnych nieustannie rosną. Jak zauważa T.R. Aleksandrowicz, „coraz częściej analityk musi dokonywać czegoś, co można nazwać „łączeniem punktów” (*connecting the dots*)”, a więc przedstawieniem zależności pomiędzy różnymi, częstokroć odległymi od siebie i nie powiązanymi ze sobą faktami czy sytuacjami, które mogą tworzyć zupełnie nowe wyzwania¹⁵².

Działania analityczne to przede wszystkim proces porządkowania rzeczywistości. Ich ostatecznym celem jest zgromadzenie informacji na temat jakiegoś zagadnienia, przetworzenie ich w taki sposób, aby stwarzały logiczne obrazy przeszłej, przyszłej lub obecnej sytuacji i uczynienie z nich narzędzia do zarządzania otaczającym nas światem¹⁵³. Wspomniany „proces porządkowania rzeczywistości” opiera się na wnioskowaniu. Wnioskowania dzielimy na tzw. wnioskowania logiczne (indukcja i dedukcja) oraz wnioskowania uprawdopodobniające (np. wnioskowanie przez analogię)¹⁵⁴. Rozpoznawane zagadnienie kierowane jest do analityka wtedy, gdy posiadane pojedyncze informacje czy zestawy informacji docierających do służb policyjnych lub specjalnych mogą być interpretowane na kilka alternatywnych sposobów. Zdarzają się sytuacje, gdy na ich podstawie można stworzyć różne, czasem wykluczające się, ale równie prawdopodobne hipotezy, dotyczące ich znaczenia. W większości przypadków jednak niektóre z tworzonych hipotez będą oczywiste i/lub wysoce prawdopodobne, podczas gdy niektóre mogą wydawać się zbyt daleko idące lub skrajnie nieprawdopodobne. Ale nadal powinny być identyfikowane, rozpoznawane i oceniane przez analityka w kontekście innych, zgromadzonych danych.

2. Przesłanki

Zgodnie z definicją zawartą w *Słowniku języka polskiego PWN* przesłanka to „zdanie stanowiące punkt wyjścia wnioskowania, podstawę uznawania jego rezultatów, czyli wniosków”¹⁵⁵.

Podobnie „przesłanka” w procesie wnioskowania w trakcie analizy kryminalnej jest używana do zidentyfikowania faktów lub elementów informacji w taki sposób, aby można było ująć je całościowo w jeden określony, odpowiednio

¹⁵² T.R. Aleksandrowicz, *Analityk informacji w administracji rządowej...*, s. 15.

¹⁵³ K. Liedel, P. Piasecka, T.R. Aleksandrowicz, *Analiza informacji. Teoria i praktyka*, Warszawa 2012, s. 155

¹⁵⁴ J. Bremer, *Wprowadzenie do logiki*, Kraków 2008, s. 189.

¹⁵⁵ *Słownik języka polskiego*, PWN Warszawa, t. II, s. 1006.

szczegółowy argument. Przesłanki są pierwszym elementem łączące efekt analizy kryminalnej z jednej strony, z opisem poddanych jej danych z drugiej. Zrozumienie sposobu, w jaki identyfikowane są poszczególne przesłanki, jest decydujące dla procesu formułowania wniosku, ponieważ stanowią one pierwszy etap w odkrywaniu właściwego znaczenia analizowanych informacji¹⁵⁶.

Informacje docierające do organów ścigania często są fragmentaryczne i niepełne. Z tego właśnie powodu muszą być przekazane do analizy, aby zintegrować je z posiadanymi już danymi, podjąć próbę dopasowania ich do innych informacji i spróbować odczytać ich właściwe znaczenie. Mówiąc językiem analityków kryminalnych, należy na ich podstawie zidentyfikować przesłankę. Z kolei kilka przesłanek pozwoli analitykowi na sformułowanie jednego lub kilku wniosków.

Znaczenie konkretnej informacji lub innych danych może czasami stanowić podstawę kilku przesłanek. W takiej sytuacji często przydatne jest sporządzenie odrębnego diagramu, aby podkreślić wagę jednej lub kilku opartych na nich przesłanek.

Przesłanka może zawierać tylko jedno stwierdzenie lub kilka z nich. Przykładowo, typową przesłanką może być wypowiedź, że „ilość kradzieży odbiorników radiowych i odtwarzaczy płyt kompaktowych z samochodów mogła wzrosnąć w województwie warmińsko-mazurskim”. Taka informacja może pochodzić po prostu ze sprawozdań policyjnych, ale taka przesłanka może również być wynikiem szczegółowej analizy stanu zagrożenia przestępczością na terenie województwa warmińsko-mazurskiego i stanowić wynik identyfikacji pewnego problemu. Istotną różnicę stanowi fakt, że ilość (lub jakość) informacji, na których opiera się przesłanka, może w konsekwencji wpływać na jej wartość, wiarygodność lub przypisaną jej doniosłość.

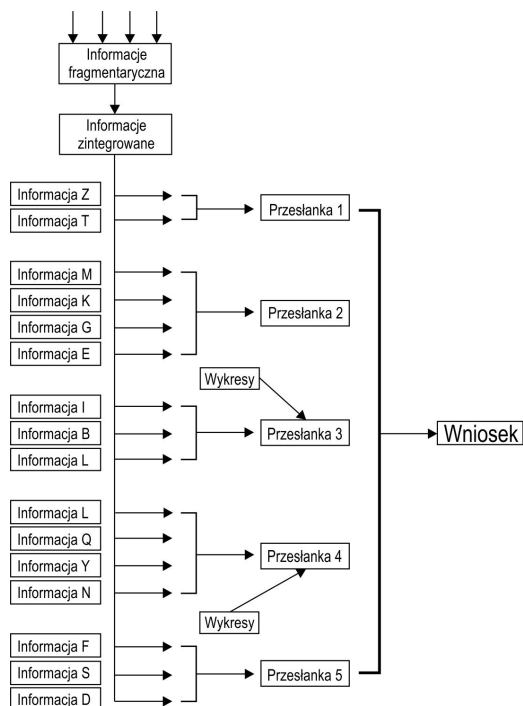
Po pierwsze, przesłanki są najbliższymi powiązaniem pomiędzy opisywanymi informacjami i jako takie są najbardziej obiektywnym i dokładnym (wiernym i trafnym) przedstawieniem tych danych.

Po drugie, gdy istnieje kilka przesłanek, wywiedzionych z poszczególnych zestawów informacji, przesłanki te mogą być grupowane, zestawiane w różnych konfiguracjach w celu zaproponowania i/lub zasugerowania różnych wniosków. Jest to ważna część procesu dochodzenia do wniosku końcowego.

Poniżej umieszczono przykładowy schemat identyfikowania przesłanek, a następnie formułowania opartego na nich wniosku¹⁵⁷:

¹⁵⁶ Innymi słowy chodzi o ustalenie, co dana informacja oznacza dla konkretnej sprawy.

¹⁵⁷ Przykład zaczerpnięty z: *Criminal Intelligence Manual for Analysts*, United Nations Office on Drugs and Crime, Nowy Jork, 2011, s. 66.

Schemat 3. Identyfikowanie przesłanek i formułowaniu opartego na nich wniosku

Źródło: opracowanie własne J. Kamińskiej.

Przykład¹⁵⁸ typowej przesłanki, zbudowanej na podstawie kilku fragmentarycznych informacji, może wyglądać następująco:

- 1) informacja: Smith jest bezrobotny;
- 2) informacja: Smith jest właścicielem domu wartego 2 000 000 zł;
- 3) informacja: Smith jest właścicielem trzech luksusowych, sportowych samochodów;
- 4) informacja: Smith prowadzi luksusowy tryb życia.

Przesłanka: Smith posiada niezidentyfikowane źródło dochodów.

Przesłanki i wnioski są konstruowane zgodnie z zasadami logicznego myślenia. Kluczowymi elementami struktury wnioskowania logicznego są: argumenty i logika.

Argumenty to wykaz twierdzeń lub faktów odzwierciedlających istotę danej informacji lub danego założenia. Te twierdzenia nazywane są przesłankami, które zestawione wspólnie i powiązane ze sobą prowadzą do wniosku. Zgodnie z definicją

¹⁵⁸ Przykład zaczerpnięty z: *Criminal Intelligence Manual for Analysts*, United Nations Office on Drugs and Crime, Nowy Jork, 2011, s. 67.

słownikową argument to „fakt lub twierdzenie przytaczane dla uzasadnienia lub obalenia jakichś tez lub decyzji”¹⁵⁹ oraz „zdanie będące przesłanką dowodu”¹⁶⁰.

Logika to sposób, w jaki przesłanki i wnioski są wzajemnie powiązane, aby zbudować dany wniosek końcowy. Zgodnie z definicją zawartą w *Słowniku języka polskiego* PWN logika to „poprawne, rzeczowe myślenie, oparte na związkach przyczynowo-skutkowych”¹⁶¹ oraz „prawa i mechanizmy rządzące jakimiś zdarzeniami”¹⁶².

3. Wniosek

Podstawowym zadaniem analityka kryminalnego w prowadzonych przez Policję postępowaniach przygotowawczych jest znalezienie właściwego znaczenia zgromadzonych w nim informacji i danych. To znaczenie nazywamy wnioskiem. Wniosek jest twierdzeniem, które zwięźle opisuje, co się, zdaniem analityka, dzieje w danej sprawie. Mówiąc mniej formalnie, wniosek jest wynikiem logicznego myślenia.

Ostatecznym efektem pracy analityka jest sformułowanie wniosków na temat natury i skali działalności przestępczej sprawców oraz na temat cech charakterystycznych osób oraz organizacji, podmiotów, będących przedmiotem zainteresowania w danej sprawie. Niemniej jednak należy pamiętać o tym, że wniosek może mieć ograniczoną wartość i przydatność w postępowaniu, niejako bez uszczerbku dla oceny jego prawdziwości.

Sposób reakcji prowadzącego postępowanie przygotowawcze na zaprezentowany wniosek, gotowość do opierania na nim planowanych działań w sprawie jest różny w zależności od stopnia przekonania analityka i zleceniodawcy o jego prawdziwości. Na przykład wniosek, o którego prawdziwości mamy relatywnie niskie przekonanie, może stanowić wskazówkę, w jakim kierunku powinna być skupiona nasza uwaga związana z pozyskiwaniem dalszych informacji w sprawie. Może wskazywać ogólną linię postępowania prowadzącego.

Wysoki poziom przeświadczenia o prawdziwości wniosku, z drugiej strony, może stanowić podstawę planowania konkretnych działań skierowanych przeciwko określonym sprawcom danej działalności przestępczej.

Istotą prowadzenia sprawy karnej, czy to w formie procesowej, czy operacyjnej, jest to, że informacje dostępne z różnych źródeł są prawie zawsze niekompletne,

¹⁵⁹ Źródło: <http://sjp.pwn.pl/szukaj/argument> – *Słownik języka polskiego*, PWN, data dostępu: 6 maja 2014 roku.

¹⁶⁰ Źródło: <http://sjp.pwn.pl/szukaj/argument> – *Słownik języka polskiego*, PWN, data dostępu: 6 maja 2014 roku.

¹⁶¹ Źródło: <http://sjp.pwn.pl/szukaj/logika> – *Słownik języka polskiego*, PWN, data dostępu: 6 maja 2014 roku.

¹⁶² Źródło: <http://sjp.pwn.pl/szukaj/logika> – *Słownik języka polskiego*, PWN, data dostępu: 6 maja 2014 roku.

a ustawiczne zmiany w procesie wykrywczym czy w sytuacji operacyjnej stanowią ciągły proces. To z kolei powoduje, że wnioski są często budowane z pewną dozą niepewności i niejednokrotnie najlepsze rezultaty analityczne stanowią wnioski, które są bardzo prawdopodobne, ale nie posiadają atrybutu pewności.

4. Rodzaje wniosków

Rozróżnia się cztery typy wniosków:

Hipoteza – próba wyjaśnienia; teoria, która potrzebuje dodatkowych informacji, ustaleń w celu jej potwierdzenia lub wykluczenia. Zgodnie z definicją słownikową hipoteza to „założenie oparte na prawdopodobieństwie, wymagające sprawdzenia”¹⁶³.

Prognoza – przewidywanie dotyczące czegoś, co się stanie/może się stać w przyszłości, „przewidywanie przyszłych zjawisk lub zdarzeń”¹⁶⁴.

Oszacowanie – wniosek oparty w całości na zbadanej próbce, wyrażony ilościowo, np. kwota pieniędzy, czas potrzebny na wykonanie czynności, zasięg oddziaływania itp. Innymi słowy oszacować to tyle, co „określić w przybliżeniu wartość, wielkość lub ilość czegoś”¹⁶⁵.

Konkluzja – wyjaśnienie, które jest oparte na wskazanych podstawach, „zdanie będące wynikiem wnioskowania, uznane na podstawie innych zdań”¹⁶⁶; hipoteza, przewidywanie albo oszacowanie, które również:

- wydaje się być, z dużym prawdopodobieństwem, potwierdzone;
- wydaje się mieć priorytet potwierdzenia;
- stanowi spójne podsumowanie (wspólny mianownik), rysujące się na podstawie kilku lub wszystkich skonstruowanych do tej pory hipotez, prognoz czy szacunków.

Wnioski wyjściowe, budowane na wstępnych czy początkowych etapach spraw karnych, najczęściej będą miały postać hipotez wymagających uzupełnienia oraz zweryfikowania poprzez uzyskiwanie dalszych informacji.

Oczywiście istnieje możliwość dojścia do konkluzji w prosty sposób, gdy problem nie jest skomplikowany i nie wymaga przeprowadzenia analizy kryminalnej lub wykorzystuje ją w bardzo ograniczonym zakresie (np. tylko do przeanalizowania uzyskanych w sprawie wykazów połączeń telefonicznych).

¹⁶³ Źródło: <http://sjp.pwn.pl/szukaj/hipoteza> – *Słownik języka polskiego*, PWN, data dostępu: 6 maja 2014 roku.

¹⁶⁴ Źródło: <http://sjp.pwn.pl/szukaj/prognoza> – *Słownik języka polskiego*, PWN, data dostępu: 6 maja 2014 roku.

¹⁶⁵ Źródło: <http://sjp.pwn.pl/szukaj/oszacowanie> – *Słownik języka polskiego*, PWN, data dostępu: 7 maja 2014 roku.

¹⁶⁶ Źródło: <http://sjp.pwn.pl/szukaj/konkluzja> – *Słownik języka polskiego*, PWN, data dostępu: 7 maja 2014 roku.

Dane pojawiające się w analizowanej sprawie w późniejszym czasie, na jej dalszym etapie, mogą powodować próby podjęcia dodatkowych działań wywiadowczych, a proces analizy i/lub wnioskowania może być podejmowany drugi, trzeci czy kolejny raz. Taka sytuacja pozwala zarówno analitykowi, jak i prowadzącemu sprawę na szczegółową analizę jakości budowanych wniosków, a także na ich rozszerzenie w niektórych kwestiach.

Przy tworzeniu i formułowaniu wniosku należy pamiętać o tym, że w znacznej większości zostaną one przekazane innym odbiorcom. Należy w związku z tym dbać, aby były one sformułowane w sposób jasny i rzeczowy.

Ostatnim etapem w procesie budowania wniosku jest określenie jego prawdopodobieństwa. Oszacowanie stopnia pewności postawionego wniosku powinno być dokonane szczególnie uważnie i powinno być przedmiotem dużej staranności analityka. Jest to niełatwe, szczególnie w sytuacji pracy pod presją, gdy analizowana sprawa jest priorytetowa, a nacisk na szybkie ustalenie sprawcy ogromny. Niemniej procentowe określenie prawdopodobieństwa trafności wniosku nie może być dokonane pośpiesznie, na przykład w sytuacji, gdy analityk zostanie zaskoczony pytaniem i udziela odpowiedzi na zasadzie „zgadywania”.

Prawdopodobieństwo można określić jako przewidywanie, stosunek pomiędzy ilością czasu potrzebną do zaistnienia danego wydarzenia a ilością okoliczności, które muszą zaistnieć, aby wydarzenie zaistniało. Można wyróżnić trzy źródła szacowania prawdopodobieństwa:

- **odniesienie się do częstotliwości występowania zdarzeń w przeszłości**
 - w sytuacji, gdy pewne zjawiska występowały w danym czasie w przeszłości, dane te wykorzystuje się jako wskazówkę do szacowania prawdopodobieństwa wystąpienia podobnych zjawisk w przyszłości;
- **prawdopodobieństwo teoretyczne („akademickie”)** – gdy kilka konkretnych, określonych przyczyn, pochodzących z jakichkolwiek źródeł, jest traktowanych jako podstawa przewidywania, że pewne zjawisko może wystąpić;
- **przewidywanie subiektywne** – gdy prognoza opiera się wyłącznie na osobistej opinii lub przekonaniu przewidującego, zazwyczaj jako wynik doświadczenia, praktyki czy zajmowanego stanowiska.

Oceniając prawdopodobieństwo, możemy je określić jako:

- **proste** – prawdopodobieństwo wystąpienia pojedynczego zdarzenia;
- **zespolowe** – prawdopodobieństwo wystąpienia dwóch lub większej ilości zdarzeń w danym czasie;
- **warunkowe (zależne)** – prawdopodobieństwo wystąpienia drugiego zdarzenia, wynikające z faktu wystąpienia innego (pierwszego) zdarzenia.

Ta ostatnia koncepcja jest wykorzystywana w celu oszacowania wniosków powstałych w trakcie wnioskowania indukcyjnego¹⁶⁷, czyli w sytuacji, gdy przesłanki stanowiły elementy, które doprowadziły analityka do zbudowania wniosku. W takiej sytuacji przesłanki są również elementami, na których powinno opierać się oszacowanie prawdopodobieństwa wniosku końcowego. Osiągnięcie trafnego wyniku szacowania prawdopodobieństwa może być osiągnięte poprzez systematyczne tworzenie następných przesłanek, w miarę dopływu nowych informacji. Każdorazowe dodanie nowej przesłanki w sposób logiczny powoduje wzrost prawdopodobieństwa, że wniosek jest prawidłowy. Przykładowo, określenie prawdopodobieństwa prawdziwości wniosku popartego jedną przesłanką mogłoby oscylować około 10 procent. Wniosek zbudowany na podstawie dwóch przesłanek określony zostałby jako trafny z prawdopodobieństwem na poziomie 15–25 procent, i tak dalej.

W sprawach karnych korzyści płynące z hipotez, traktowanych jako bieżące pomysły i punkty widzenia na sprawę, są takie, że pozwalają ukierunkować proces wykrywczy, wskazać, który z wątków sprawy powinien zostać rozszerzony. Hipotezy ilustrują bieżące wątki, nad którymi pracuje grupa dochodzeniowa, a które tym samym wymagają zastosowania wnioskowania indukcyjnego. Polega ono, z punktu widzenia analityka kryminalnego, na kreatywnym myśleniu, którego wynik (w postaci wniosku) będzie wartościowy dla prowadzących sprawę, a nie tylko uporządkowanym wykazem dotychczasowych ustaleń w postępowaniu.

W analizach strategicznych hipotezy i wnioski koncentrują się wokół zagadnienia, do którego należy odnieść się w kontekście planowania i możliwości zwalczania ograniczeń i słabych punktów danej kategorii przestępczości, które pozwolą na zaplanowanie i przygotowanie długofalowych działań skierowanych na jej zwalczenie czy ograniczenie. Główną różnicą pomiędzy hipotezami i wnioskami w analizie strategicznej, w porównaniu do analizy operacyjnej, jest fakt, że są one formułowane w innych realiach, bez takiej presji czasu, jaka towarzyszy analizie taktycznej.

Hipotezy mogą być potwierdzone, modyfikowane lub eliminowane tylko poprzez zgromadzenie lub uzyskanie nowych informacji w sprawie. Gromadzenie informacji w celu weryfikacji danej hipotezy jest najbardziej efektywne, gdy kilka wcześniejszych myśli zostało uznanych za wskazówki, wyznaczające obszar sprawy, który wymaga uzupełnienia luk informacyjnych. Te wskazówki stanowią trop, którym należy podążać w celu ustalenia sedna sprawy, swoistych zdarzeń czy charakterystycznych znamion, potwierdzających lub eliminujących wcześniejsze założenia.

¹⁶⁷ Indukcja to w logice: wyprowadzanie wniosków ogólnych z przesłanek będących poszczególnymi przypadkami tych wniosków (źródło: <http://sjp.pwn.pl/szukaj/indukcja> – *Słownik języka polskiego*, PWN, data dostępu: 9 maja 2014 r.).

Wyniki procesu weryfikowania lub modyfikowania hipotez, w kontekście danej sprawy i przy uwzględnieniu wszystkich czynności wykonanych w sprawie oraz dokonanych ustaleń w procesie analizy, w efekcie finalnym powinny zostać przedstawione w formie pisemnej w postaci zarysu konkluzji i/lub zaleceń. Stanowią one istotny i konieczny element dokumentu stworzonego przez analityka kryminalnego, najczęściej raportu z analizy (przy sprawach skomplikowanych tworzonych jest kilka raportów częściowych, które często poprzedzają stworzenie kompleksowego opracowania dotyczącego całej sprawy). Dokumenty pisemne z analizy powinny być tworzone tak długo, jak długo zawierają istotne wiadomości w danej sprawie i przedstawiają założenia przyjęte przez analityka podczas pracy nad daną częścią czy konkretnym wątkiem postępowania. Dokumenty te powinny być przedstawiane do zapoznania funkcjonariuszom prowadzącym oraz osobom nadzorującym postępowanie.

5. Błędne rezultaty wynikające z nieprawidłowego rozumowania

Przystępując do procesu budowania wniosku, analityk musi pamiętać o tym, aby uniknąć błędów logicznych lub pułapek fałszywego rozumowania (mylnych wyników), których efektem byłyby fałszywe wnioski. Najbardziej powszechne błędy w rozumowaniu należą do jednej z dwóch grup¹⁶⁸:

- 1) błędy będące skutkiem pominięcia (przeoczenia) – kilka istotnych przesłanek, momentów lub aspektów sprawy zostaje opuszczonych:
 - **zbytnie uproszczenie** – wniosek, który zawodzi, gdy bierzemy pod uwagę dokładnie wszystkie związane ze sprawą warunki lub możliwości;
 - **nieadekwatna próba** – błąd, który powstał w wyniku oparcia wniosku (przesłanek) na zbyt małej ilości informacji lub na informacjach, które nie są reprezentatywne dla danego zagadnienia;
 - **źle zrozumiana przyczyna (racja)** – nieprawidłowo określony związek przyczynowo-skutkowy pomiędzy zdarzeniem lub warunkami, które musiały zaistnieć, aby ono nastąpiło a poprzedzającymi je działaniami. Współzależność, korelacja, która niekoniecznie stanowi rzeczywistą przyczynę i jej skutek;
 - **fałszywa alternatywa (fałszywy dylemat)** – błędne założenie, w którym rozpatrywane (brane pod uwagę) są tylko skrajne opcje;
- 2) błędne założenia:
 - **rozpoczynanie od pytania** – zamiast odpowiedzi na pytanie czy problem, pytanie jest parafrazowane lub problem zostaje nim zastąpiony;

¹⁶⁸ *Criminal Intelligence Manual for Analysts*, op.cit., s. 69.

- **hipoteza traktowana jest jako fakt** – błąd, z którym mamy do czynienia, gdy ktoś określa stanowczo, co mogło się wydarzyć, mimo że okoliczności pozwalają jedynie na sformułowania hipotezy, która nie została zweryfikowana;
- **nadużycie analogii** – przy zastosowaniu rozumowania z analogii, gdy ktoś tworzy przypuszczenie, że obiekt lub zdarzenie w realnym świecie jest podobne do innego obiektu lub zdarzenia na zasadzie analogii. Analogie są niewłaściwą metodą dowodzenia lub argumentowania w pracy analitycznej¹⁶⁹.

Dodatkową odpowiedzialnością, która spoczywa na analityku kryminalnym, jest oszacowanie ryzyka, które wiąże się z zastosowaną procedurą, metodyką czy linią prowadzenia sprawy. Ryzyko analityczne zaczyna wzrastać w znaczący sposób w sytuacji, gdy zachodzi potrzeba zrównoważenia kosztów działań operacyjnych z problemem danego rodzaju przestępczości, w którego zwalczanie wymierzone jest planowane działanie.

Dobry wniosek zwykle powinien obejmować informacje na temat tego, „kto” – jako klucz identyfikujący figurantów/sprawców – podejmował analizowane działania, „co” – czyli w co te osoby są zamieszane, „gdzie” znajduje się ich centrum operacyjne, „dlaczego” tą działalnością się zajmują, „jak” figuranci to robią, i (jeżeli jest to możliwe) „kiedy” najprawdopodobniej „zaatakują” ponownie. Przykład takiego wniosku podany jest poniżej¹⁷⁰:

Stefan Jankowski jest szefem organizacji przestępczej zajmującej się wymianą miękkich narkotyków i fałszywych pieniędzy na rzeczy pochodzące z przestępstw. Fałszowanie pieniędzy, import narkotyków oraz uzyskiwanie dóbr materialnych w wyniku oszustw stanowią główne sposoby uzyskiwania korzyści finansowych stosowane przez Jankowskiego i jego współników. Głównym obszarem swojej działalności przestępczej obejmują, od około dwóch lat, Szczecin i jego najbliższe okolice¹⁷¹.

6. Logika (wnioskowania logiczne)

Dla celów niniejszego opracowania należy zwrócić uwagę, że istnieją dwa rodzaje wnioskowania logicznego: dedukcja i indukcja.

Wnioskowanie logiczne inaczej zwane jest wnioskowaniem niezawodnym. Wnioskowaniem niezawodnym można określić tylko i wyłącznie takie rozumowanie, w którym prawdziwość przesłanek gwarantuje prawdziwość wniosku¹⁷². W indukcji i dedukcji wniosek wynika logicznie z przesłanek.

¹⁶⁹ Tamże, s. 70.

¹⁷⁰ Tamże, s. 70.

¹⁷¹ Przykład odpowiednio zmodyfikowany zaczerpnięto z *Criminal Intelligence...*, op.cit., s. 70.

¹⁷² J. Bremer, *Wprowadzenie do logiki*, Kraków 2008, s. 189.

Wnioskowania uprawdopodobniające, inaczej zwane zawodnymi, charakteryzują się tym, że prawdziwość przesłanek nie gwarantuje prawdziwości wniosku.

7. Dedukcja

Zgodnie z definicją zaproponowaną przez prof. Tadeusza Kotarbińskiego dedukcja rozumiana jest jako przechodzenie od ogółu do szczegółu¹⁷³.

Wnoskowanie dedukcyjne jest oparte wyłącznie na faktach; nigdy nie opiera się na innych danych niż fakty. Przesłanki w całości bazują na faktach, a wniosek nigdy „nie wychodzi” poza przesłanki. Tak więc jeżeli fakty, na podstawie których formułowane są przesłanki, są prawdziwe, to naturalną konsekwencją jest prawdziwość wniosku. W tym przypadku argumentowanie prowadzone jest od ogólnych założeń do szczególnych okoliczności (wydarzeń).

Według innej nomenklatury dedukcja definiowana jest jako „metoda rozumowania polegająca na wyprowadzaniu logicznych wniosków z założeń uznanych za prawdziwe¹⁷⁴”.

Przykłady wnioskowania dedukcyjnego:

Przykład 1

Przesłanka: Każdy prostokąt jest czworokątem.

Przesłanka: Suma kątów czworokąta wynosi 360 stopni.

Wniosek: Suma kątów prostokąta wynosi 360 stopni.

Przykład 2¹⁷⁵

Przesłanka: Paserstwo umyślne jest przestępstwem podlegającym karze pozbawienia wolności.

Przesłanka: Stanisław Kozioł został skazany na dwa lata pozbawienia wolności za umyślne paserstwo.

Wniosek: Stanisław Kozioł został skazany za popełnienie przestępstwa.

Wnoskowanie dedukcyjne charakterystyczne jest dla nauk aksjomatycznych, takich jak matematyka lub logika formalna.

¹⁷³ T. Kotarbiński, *Kurs logiki dla prawników*, Warszawa 1963, s. 130

¹⁷⁴ Źródło: <http://sjp.pwn.pl/szukaj/dedukcja> – *Słownik języka polskiego*, PWN, Tamże, data dostępu: 14 maja 2014 r.

¹⁷⁵ *Criminal Intelligence Manual for Analysts*, United Nations Office on Drugs and Crime, Nowy Jork, 2011, s. 70.